

Međunarodne reakcije na hrvatsku najavu otkaza mandata UNPROFOR-a 1995. godine

VLADIMIR FILIPOVIĆ
Zagreb, Republika Hrvatska

Nakon što je predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman u siječnju 1995. pismom glavnom tajniku Ujedinjenih naroda najavio da hrvatske vlasti neće prihvatiti produljenje mandata mirovnih snaga na svojem teritoriju nakon 31. ožujka 1995., uslijedile su veoma glasne i uglavnom kritične reakcije ključnih međunarodnih institucija, posrednika i država. U ovom se članku razmatraju reakcije svih bitnih i prema izvorima dostupnih međunarodnih aktera, njihovo viđenje hrvatske odluke i stav o mogućnostima daljnjega postupanja Ujedinjenih naroda. Člank se temelji na javno dostupnim izvorima (dokumenti Ujedinjenih naroda, tisak). Temi se pristupa s pozicija neorealistične teorije međunarodnih odnosa, prema kojoj su u međunarodnom posredovanju bitni interesi onih koji posreduju, a tek eventualno onih koji su u sukobu. Analizom međunarodnih reakcija dolazi se do zaključka da su svi međunarodni akteri bili zabrinuti za svoje interese u slučaju stvarnoga otkaza mandata UNPROFOR-a. Isto tako, pokazuje se da "pristanak strana u sukobu", kao jedan od ključnih elemenata za formiranje mirovne misije Ujedinjenih naroda, ne dolazi iz proklamirane "želje za mirom", kako to iznosi administracija Ujedinjenih naroda, nego s pozicije moći naspram druge strane.

Ključne riječi: UNPROFOR; mirovne misije; mandat; suglasnost strana u sukobu; Hrvatska

Uvod

Mandat UNPROFOR-a (*United Nations Protection Force*) u Hrvatskoj od 1992. temeljio se na načelima tradicionalnoga očuvanja mira. Takva vrsta aktivnosti svjetske organizacije nastala je još u hladnom ratu, točnije u studenom 1956., kada su na područje Sueza razmješteni vojnici s oznakama Ujedinjenih naroda (UN) s glavnom zadaćom održanja mira između egipatske i izraelske vojske. Aktivnost se razvijala tijekom idućih desetljeća, ali su zadržana tri osnovna postulata, takozvano sveto trojstvo *peacekeepinga*, koje su činili stroga neutralnost u sukobu, minimalna uporaba sile u samoobrani i suglasnost strana u sukobu o razmještanju mirovnih snaga.¹ U posthladnoratovsko vrijeme sva

¹ Alex Bellamy, Paul Williams, Stuart Griffin, *Understanding peacekeeping* (Cambridge: Polity Press, 2004), 95-110.

tri postulata doživljavala su preobrazbu, kao i sama aktivnost *peacekeepinga*, ali u vrijeme misije UNPROFOR u Hrvatskoj to još nije bio slučaj.

U ovome članku pozornost ćemo posvetiti pitanju suglasnosti strana u sukobu o prisutnosti mirovnih snaga, posebno hrvatskoj najavi otkaza mandata UNPROFOR-a početkom 1995. godine. Međunarodna reakcija bila je burna, glasna i presudna da hrvatski predsjednik povuče odluku o otkazu mandata. Ovdje nećemo ulaziti u motive hrvatske politike za najavu otkaza mandata kao ni u tumačenje zašto je mandat na kraju ipak obnovljen, nego prije svega analiziramo reakcije svih onih predstavnika država i međunarodnih organizacija koji su se protivili otkazu mandata mirovnih snaga, strahujući da će to dovesti do širenja rata. Postavljamo pitanje: ako bi povlačenje UNPROFOR-a značilo opći rat, kako su tvrdili međunarodni posrednici, zašto se za njega zalaže Hrvatska, na čijem bi se teritoriju rat vodio i čiji bi građani bili ugroženi, a istinski se za mir zalažu predstavnici država koje su udaljene od potencijalnoga žarišta i nisu izložene nikakvoj opasnosti?

Političke okolnosti i hrvatska najava otkaza mandata

Misija UNPROFOR nastala je 1992., i to nakon što su posebni izaslanik glavnoga tajnika Cyrus Vance i podtajnik za politička pitanja Marrack Gouling dobili suglasnost svih zainteresiranih strana. Konkretno, suglasnost se tražila od predsjednika krnje Jugoslavije, predsjednika Srbije, Jugoslavenske narodne armije (JNA), predsjednika Hrvatske te političkih predstavnika srpskih pobunjenika u Hrvatskoj, i to pojedinačno u istočnoj Slavoniji, zapadnoj Slavoniji i "Krajinii", područjima koja su poslije postala zaštićene zone UN-a.² Naglašavalo se da traženje suglasnosti ne znači nužno priznanje legitimiteta pobunjenika ili "gospodara rata", nego je to praktično pitanje koje se poduzima radi sigurnosti postrojbi UN-a i većih izgleda za uspjeh misije.³

Zbog specifičnosti Vanceova plana, tj. plana mirovne operacije UN-a u Hrvatskoj, koji je prijetio zamrzavanjem postojećega stanja i "ciprizacijom" Hrvatske, hrvatska je politika zagovarala aktivniji mandat i razdvajanje mandata UNPROFOR-a od onoga iz Makedonije i Bosne i Hercegovine (BiH). Nekoliko puta, najsnažnije u veljači 1993., prijetila je otkazivanjem mandata, a neizvjesnost je vladala i krajem rujna 1993., kada je ipak donesena Rezolucija 871, koja je potvrdila hrvatski suverenitet nad UNPA zonama. Hrvatska je isto tako dugo izbjegavala potpisati Sporazum o statusu snaga, inače uobičajen dokument koji UN potpisuje s državama domaćinima, kao dio hrvatske strategije da okonča mandat mirovnih snaga na svojem teritoriju.⁴

² Marrack Gouling, *Peacemonger* (Baltimore: John Hopkins University Press, 2003), 296-310.

³ Christine Gray, "Host-State Consent and United Nations Peacekeeping in Yugoslavia", *Duke Journal of Comparative & International Law* 7 (1996), br. 1: 2-9.

⁴ Mario Nobile, *Hrvatski feniks. Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata* (Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2000), 411-427; Ivica Miškulin, *Imas puska, imas pistol? O mirovnim operacijama*

Ujedinjeni su se narodi u svojoj povijesti jednom suočili s otkazivanjem gostoprimstva države domaćina. Egipat je 1967. uputio zahtjev da se pripadnici misije UNEF (*United Nations Emergency Force*), koji su na području Sueza bili razmješteni od 1956., povuku. Druga zainteresirana strana, Izrael, protivila se povlačenju i tvrdila da Egipat nema pravo jednostrano donijeti takvu odluku. Glavni tajnik UN-a U Thant pokušavao je spasiti obraz UN-a i odgovornost prebaciti na Egipat. Dok su se vojnici UN-a ubrzano povlačili, egipatska je vojska pokušavala zauzeti njihove položaje i snage UN-a našle su se u unakrsnoj vatri, što je rezultiralo sa 15 poginulih i više desetaka ranjenih pripadnika.⁵ Dakle, užurbano povlačenje donijelo je žrtve među vojnicima UN-a, eskalaciju rata i ugrožavanje regionalne sigurnosti.

Početakom 1995. u Hrvatskoj i BiH vladalo je primirje, ali dalo se naslutiti da će nadolazeća godina donijeti rasplet. U Hrvatskoj je vladalo veliko nezadovoljstvo UNPROFOR-om, na koji se gledalo kao na zapreku ostvarenju teritorijalne cjelovitosti i povratku hrvatskih prognanika. Predsjedavajući Međunarodne konferencije za bivšu Jugoslaviju (MKBJ) David Owen i Thorvald Stoltenberg posjetili su Zagreb 10. siječnja i pokušali prezentirati neke rezultate UNPROFOR-a kao što su bili Zagrebački sporazum o primirju iz prve polovine 1994. i Gospodarski sporazum iz prosinca 1994. godine.⁶ Zahvaljujući MKBJ-u postignuto je više dogovora, a najznačajniji je bio onaj o otvaranju za promet autoceste kroz UNPA sektor Zapad.⁷ Istovremeno se pripremao sporazum Z4, koji će Zagrebu i Kninu biti predstavljen krajem siječnja 1995. godine.⁸

UNPROFOR je u Hrvatskoj u tim trenucima imao oko 9000 vojnika iz 14 država. Nakon Zagrebačkoga sporazuma 1994. nadzirao je takozvane plave zone (međuprostor između suprotstavljenih strana, stvoren Zagrebačkim mirovnim sporazumom 1994.), oko 1300 km² prostora, uključujući mnoge taktički važne točke na terenu.⁹ Glavnoga zapovjednika snaga, francuskoga generala Bertrand de La Preslea, zamijenio je 24. siječnja britanski general Rupert Smith. Istoga dana dužnost je napustila i vjerojatno vodeća figura u UNPROFOR-u prethodnih godinu dana, zapovjednik za BiH, kontroverzni britanski general Michael Rose, koji je ostao upamćen po razumijevanju za srpsku stranu.¹⁰

Ujedinjenih naroda u zapadnoj Slavoniji (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2014), 36-42.

⁵ Michael Carroll, "From Peace (keeping) to War: the United Nations and Withdrawal of UNEF", *Middle East Review of International Affairs* 9 (2005), br. 2: 75-77.

⁶ G. Tintor, "Od potpisanog ne odustajemo", *Vjesnik* (Zagreb), 11. 1. 1995.

⁷ "Priopćenje Međunarodne konferencije za bivšu Jugoslaviju", *Vjesnik*, 12. 1. 1995.

⁸ "Predsjedniku Tuđmanu uručen nacrt plana Z-4", *Vjesnik*, 31. 1. 1995.

⁹ United Nations (dalje: UN) – Security Council (dalje: S) – 1994 – Report of the Secretary General (dalje: RSG) – 1067, 17. 9. 1994.

¹⁰ Brendan Simms, *Najsramniji trenutak. Britanija i uništavanje Bosne* (Sarajevo: Buybook, 2003), 149-157.

Pismo hrvatskoga predsjednika Franje Tuđmana u kojem otkazuje mandat UNPROFOR-a uručeno je glavnom tajniku 12. siječnja 1995. godine. U obrazloženju je Tuđman tvrdio da Hrvatska više ne može trpjeti postojeće stanje, da je s obzirom na svoju neučinkovitost UNPROFOR postao smetnja daljnjem mirovnom procesu, i zato Hrvatska donosi odluku koja se zasniva na međunarodnom pravu, Povelji UN-a i rezolucijama Vijeća sigurnosti o Hrvatskoj, a po kojoj mandat UNPROFOR-a završava 31. ožujka 1995. i nakon toga se snage trebaju povući u roku od tri mjeseca. Tuđman je naglasio da je Hrvatska spremna i dalje pružati logističku potporu snagama UN-a u BiH.¹¹ Istaknuta je i pozitivna uloga mirovnih snaga u zaustavljanju rata, povlačenju JNA i humanitarnoj pomoći u ublažavanju posljedica rata. Međutim, ni jedan prognanik nije se vratio, Hrvatska ne kontrolira vlastite granice, UNPROFOR štiti pobunjenike, opskrbljuje ih naftom, međunarodne humanitarne organizacije ih hrane, a Srbija naoružava.¹²

Hrvatska je istovremeno poduzela snažnu diplomatsku inicijativu. Hrvatska je diplomacija tvrdila da odluka ne znači rat nego dinamiziranje pregovora, a ako oni budu uspješni, Hrvatska je spremna na nove aranžmane s Europskom unijom (EU), Organizacijom za europsku sigurnost i suradnju (OESS) i civilnim sektorom UN-a.¹³ Ministar obrane Gojko Šušak tvrdio je da Hrvatska neće započeti opći rat protiv pobunjenika, ali nije isključio mogućnost da će odgovoriti na eventualne provokacije.¹⁴

Vodstvo pobunjenih Srba reagiralo je burno i protiv hrvatske odluke. Predsjednik Republike Srpske Krajine (RSK) Milan Martić nazvao je ideju otkaza mandata promašenom i Tuđmanovim zločinom prema vlastitom narodu. Napominjao je da su pristanak za razmjestaj dale tri države, Savezna Republika Jugoslavija, RSK i Hrvatska, te da Hrvatska ne može otkazati mandat bez druge dvije. Isto tako, pozivao se na Vanceov plan, po kojem Jugoslavija/Srbija mora štititi RSK. Prema izvornom planu, mirovne snage ostaju razmještene do konačnoga političkog rješenja. Zaprijetio je da se, ako UNPROFOR ode, stanje vraća na ratnu 1991. godinu.¹⁵ Za Srbe je 1995. UNPROFOR bio veoma važan faktor i nikako nisu željeli njegov odlazak. Zato je RSK plašio sveopćim ratom koji bi mogao nastupiti ako mirovne snage odu.¹⁶ Ujedno su i vođe bosanskohercegovačkih Srba zaprijetili da će oni tražiti povlačenje snaga UN-a iz sigurnih zona u BiH ako se UN povuče iz Hrvatske.¹⁷

¹¹ "Pismo predsjednika Tuđmana Glavnom tajniku UN-a!", *Vjesnik*, 13. 1. 1995.

¹² "Bitne zadaće nisu provedene", *Vjesnik*, 14. 1. 1995.

¹³ Nobilo, *Hrvatski feniks*, 455.

¹⁴ Republika Hrvatska (dalje: RH) – Ministarstvo vanjskih poslova (dalje: MVP) – Služba za praćenje inozemnih glasila (dalje: SZPIG), *Dnevno izvješće* 5/6. 3. 1995.

¹⁵ RH-MVP-SZPIG, "Intervju Milan Martić", *Borba*, 21. 1. 1995.

¹⁶ RH-MVP-SZPIG, "Rat i mir", *Mladina*, 7. 3. 1995.

¹⁷ RH-MVP-SZPIG, M. Binyon, "Europa snubi Hrvatsku dok Srbi prihvaćaju prijetnju", *The Times*, 7. 3. 1995.

Aktivnosti glavnoga tajnika Ujedinjenih naroda

Glavni tajnik UN-a Boutros Boutros-Ghali dva dana nakon Tuđmanova pisma podnio je izvješće Vijeću sigurnosti. Tvrdio je da je UN igrao odlučujuću ulogu u zaustavljanju rata u Hrvatskoj prije tri godine, a UNPROFOR bio ključan faktor koji je onemogućio obnavljanje borbi. Izrazio je razumijevanje za hrvatsko nezadovoljstvo, ali ipak upozorio na to da su krajnji naponi međunarodne zajednice doveli do dogovora o otvaranju autoceste.¹⁸ Nakon toga, 17. siječnja, Vijeće sigurnosti usvojilo je izjavu u kojoj od Hrvatske zahtijeva preispitivanje odluke, uz razumijevanje za hrvatske frustracije i posvećenost teritorijalnom integritetu Hrvatske.¹⁹

Boutros-Ghali smatrao je da je uloga UN-a na području bivše Jugoslavije nezamjenjiva. Napominjao je da je UN bio neuspješan do sada, ali da mora nastaviti voditi pregovore sukobljenih strana da bi jednom bio uspješan.²⁰ Upozoravao je na moguću katastrofu za UN i EU ako se UNPROFOR povuče. Optuživao je neke zemlje članice (mislio je u prvom redu na Sjedinjene Američke Države /SAD/) da upravo to žele. Prema glavnom tajniku, strane u sukobu nemaju ni najmanje volje za političko rješenje. Mandat treba razjasniti, učiniti ga održivijim. Više je puta Boutros-Ghali uputio apel cijeloj međunarodnoj zajednici da učini sve što je u njezinoj moći da odvрати Hrvatsku od otkazivanja mandata.²¹

Vjerojatno neprimjereno za funkciju glavnoga tajnika UN-a, ali očito uobičajeno za međunarodnu politiku, Boutros-Ghali širio je niz dezinformacija. Na primjer, glavni je tajnik tvrdio da bi, prema informacijama vojnih stručnjaka UN-a, povlačenje iz Hrvatske negativno djelovalo na misiju UNPROFOR-a u BiH. Za povlačenje mirovnih snaga bilo bi potrebno pet do osam mjeseci! Za osiguranje povlačenja trebalo bi angažirati dodatnih 30 do 50 tisuća vojnika.²² Bilo je krajnje upitno kakvi su to stručnjaci tvrdili da je potrebno pet do osam mjeseci za povlačenje, a za zaštitu čak i do dva vojnika na jednoga koji se povlači! Boutros-Ghali preuveličavao je i gospodarski sporazum Hrvatske i RSK-a te otvaranje autoceste kroz zapadnu Slavoniju.²³ Ti su pomaci zaista bili mali, a i za njih zaslugu nije imao UNPROFOR.

Ubrzo je Boutros-Ghali požurio u posjet Njemačkoj, gdje je molio kancelara Helmuta Kohla i ministra vanjskih poslova Klause Kinkela da izvrše pritisak na Hrvatsku. Nijemci su sumnjali u hrvatske vojne kapacitete i pitali su se tko će pomoći Hrvatskoj ako doživi vojni neuspjeh. Bojali su se i da bi obnova sukoba dovela do novoga izbjegličkog vala.²⁴ Isto tako, nisu željeli biti

¹⁸ UN-S-RSG-1995-38, 14. 1. 1995.

¹⁹ UN-S – Statement by the President of Security Council-1995-2, 17. 1. 1995.

²⁰ “UNPROFOR je nezamjenjiv”, *Vjesnik*, 28. 1. 1995.

²¹ RH-MVP-SZPIG, “Izvješće iz Beča”, *Tanjug*, 3. 3. 1995.

²² RH-MVP-SZPIG, “Intervju s B. Ghalijem”, *Telegraf*, 8. 3. 1995.

²³ Nobilo, *Hrvatski feniks*, 454.

²⁴ N. Ivanković, “Galijevo udvaranje Bonu”, *Vjesnik*, 20. 1. 1995.

prepoznati kao pokrovitelj bilo kakve hrvatske akcije koja bi mogla završiti loše. Kinkel je tvrdio da je hrvatska odluka "apsolutno pogrešna". Izrazio je razumijevanje za teško unutarnjopolitičko stanje u Hrvatskoj, zaključujući da to ipak ne opravdava odluku predsjednika Tuđmana. Odlazak UNPROFOR-a mogao bi dovesti do rasplamsavanja ratnoga sukoba.²⁵ Tako su Boutros-Ghali i ministar Kinkel uputili zajednički apel predsjedniku Tuđmanu da preispita odluku.²⁶

Boutros-Ghali sazvaio je 24. siječnja u Ženevi sastanak s predstavnicima MKBJ-a i zapovjedništvom UNPROFOR-a. S terena su stizale vijesti da sve strane žele više teritorija nego što sada imaju i da će se Srbi u RSK-u osjećati ugroženi i napušteni te će pojačati napore za spajanje s Republikom Srpskom i Srbijom.²⁷ Lord Owen složio se s glavnim tajnikom – upozoravao je da bi bila ludost dopustiti da UN ode.²⁸ Međutim, glavni motiv Boutros-Ghalija za politiku kakvu je vodio bio je prebaciti odgovornost za eventualni krah na Hrvatsku i druge države, a poštediti UN i sebe još većih kritika. Owen je, u neokolonijalnom stilu, smatrao da međunarodne snage trebaju ostati i nastaviti biti važne za mirovne posrednike poput njega, a Hrvatsku treba nagovoriti ili prisiliti da odustane od odluke.

Službeni stav zapovjedništva UNPROFOR-a bio je da se radi o najkritičnijem trenutku s kojim se svijet suočio od početka rata 1991. godine. Ako UN napusti Hrvatsku, morat će napustiti i BiH, a rat se možda proširi i na BiH i na Makedoniju.²⁹ Međutim, stavovi pojedinih časnika i nacionalnih kontingenata mogli su se razlikovati. General Rose je, iako Hrvatska nije bila dio njegova područja nadležnosti, tvrdio da Tuđman blefira s otkazom i da nema vojnu snagu kojom bi porazio Srbe.³⁰ Istovremeno je zapovjednik UNPROFOR-a za Hrvatsku, jordanski general Al-Tayeeb, tvrdio da poštuje hrvatsku odluku i čeka daljnje upute.³¹

Reakcije pojedinih država

Sjedinjene Države, najmoćnija država svijeta, sve više angažirane u međunarodnom posredovanju na području bivše Jugoslavije, svoju su aktivnost prema problemu provodile izvan struktura UN-a. Veleposlanik u Hrvatskoj Peter Galbraith pozvan je na konzultacije u Washington, predsjednik Bill Clinton poslao je upozoravajuće pismo Tuđmanu, a državna tajnica Madeleine Albright

²⁵ N. Ivanković, "Kinkel: Pogrešna odluka", *Vjesnik*, 17. 1. 1995.

²⁶ RH-MVP-SZPIG, C. G. Stroem, "Pritisak na Hrvatsku", *Die Welt*, 24. 1. 1995.; N. Ivanković, "Apel Kinkela i Galija Tuđmanu", *Vjesnik*, 19. 1. 1995.

²⁷ RH-MVP-SZPIG, E. A. Prentice, "Odlazak UN-a znači prijetnju da se pogorša rat na Balkanu", *The Times*, 8. 3. 1995.

²⁸ RH-MVP-SZPIG, "Odlazak UN-a iz Hrvatske", CNN, 8. 3. 1995.

²⁹ RH-MVP-SZPIG, Sažeti dnevni komentar 5/6. 3. 1995.

³⁰ RH-MVP-SZPIG, *Tanjug*, 3. 2. 1995.

³¹ "Hvala Hrvatska na suradnji", *Vjesnik*, 19. 1. 1995.

izražavala je sumnju u hrvatsku odluku.³² Pomoćnik Albrightove, Richard Holbrooke, najavio je skori posjet Hrvatskoj te mogućnost ostanaka UNPROFOR-a uz promijenjeni mandat. Holbrooke nije sporio legitimno pravo Hrvatske, no držao je da SAD smatra tu odluku previše opasnom da bi sjedio skrštenih ruku.³³

Rusija je bila zauzeta s problemom Čečenije i nije posebno dramtizirala hrvatsku odluku, nego je naglasila da treba raditi na novom mandatu.³⁴ Očeno, Moskva je rado gledala na opterećenost Zapada Balkanom i držanje podalje od prostora bivšega Sovjetskog Saveza.³⁵ Ministar obrane Pavel Gračev smatrao je da UNPROFOR u Hrvatskoj daje slabe rezultate jer je očito da se malo toga promijenilo nabolje i da rješenje nije na vidiku, pogotovo nakon što je vodstvo RSK-a odbilo nacrt plana Z-4. Rusija je najavljivala svoj ostanak u regiji kroz sudjelovanje u UNPROFOR-u i uključenost u posredovanje, a ako se Hrvatska ne predomisli, Rusija će svoj bataljun iz sektora Istok premjestiti u BiH.³⁶

Francuska je naglašavala zabrinutost zbog mogućega širenja rata, ali i optuživala UN za neučinkovitost, te vjerovala u hrvatsko popuštanje.³⁷ Italija, koja je postala nestalna članica Vijeća sigurnosti, naglašavala je potporu teritorijalnom integritetu Hrvatske, ali i zabrinutost zbog moguće eskalacije sukoba, te predlagala da Hrvatska ipak odustane.³⁸ Vjerojatno najglasnije kritike hrvatske odluke dolazile su iz Velike Britanije, koja nije imala vojnike u Hrvatskoj nego samo u BiH! Osim mogućnosti širenja rata, naglašavao se i krah misije u BiH i povlačenje britanskoga kontingenta koji se opskrbljivao preko morske i zračne luke Split i koji, prema Britancima, ostaje bez logističke potpore ako Hrvatska otkáže mandat.³⁹ Istovremeno, predsjednik Tuđman naglašavao je da UNPROFOR u Hrvatskoj može zadržati sve logističke baze, posebno Divulje kod Splita, kojima se koristio britanski kontingent.

Britanske su novine pisale da hrvatska odluka može ugroziti logistiku UNPROFOR-a u BiH (iako je bilo potpuno nejasno kako bi se to dogodilo), obnoviti borbe u Hrvatskoj i izazvati reakciju Beograda, koji je trenutačno bosanskohercegovačke Srbe pritisnuo sankcijama, jer bi za intervenciju trebao slogu s njima.⁴⁰ Jedan ugledni britanski vojni analitičar tvrdio je da povlačenje

³² Nobilo, *Hrvatski feniks*, 45.

³³ "Snage UN-a uz preinačen mandat", *Vjesnik*, 6. 3. 1995.

³⁴ B. Lacmanović, "Ruska spremnost za promjenu mandata UNPROFOR-a", *Vjesnik*, 18. 1. 1995.

³⁵ Vladimir Filipović, *Ispod plavih šljemova. Motivi država za sudjelovanjem u misiji UNPROFOR 1992.-1995.* (Zagreb; Sarajevo: Plejada; University Press, 2015), 185-186.

³⁶ RH-MVP-SZPIG, V. Abarnov, "General Gračev skeptično ocijenio učinkovitost UN snaga u bivšoj Jugoslaviji", *Sevodnja*, 1. 3. 1995.

³⁷ M. Galić, "Zagreb neće status quo", *Vjesnik*, 13. 1. 1995.

³⁸ I. Bešker, "I razumijevanje i zabrinutost", *Vjesnik*, 13. 1. 1995.; I. Bešker, "Postoji li margina za cjenkanje", *Vjesnik*, 17. 1. 1995.

³⁹ Filipović, *Ispod plavih šljemova*, 167.

⁴⁰ RH-MVP-SZPIG, D. Fairhall, "Hrvatske kušnje za sljedećeg u nizu", *Guardian*, 23. 1. 1995.

UNPROFOR-a može nagnati i bosanskohercegovačke Srbe da brzo dovrše rat.⁴¹ Međutim, upravo suprotno. Bosanskohercegovački Srbi vitalno su zainteresirani za ostanak UNPROFOR-a. Prisutnost mirovnih snaga jamči da neće biti zračnih napada NATO-a na njihove položaje i da NATO i dalje ostaje postrani. UNPROFOR je neutralna misija koja treba pristanak svih strana u sukobu i glavni tajnik UN-a, vođe vodećih država sudionica i UN-ovi generali na terenu smatraju sve strane jednako krivima. Nasuprot tomu, snage izvan UNPROFOR-a, SAD i NATO-ovi generali vide Srbe kao agresore i smatraju da treba djelovati protiv njih. Ako se UNPROFOR povuče, Srbima ostaje rat protiv ojačanih i ujedinjenih Hrvata i Bošnjaka koje iz zraka podupire NATO.

Europske su države ubrzo počele s politikom “mrkve i batine” za Hrvatsku. Vijeće ministara EU-a (od 1995. prošireno na 15 država) najavilo je da će s Hrvatskom sklopiti sporazum o trgovinskoj i financijskoj suradnji.⁴² Isto tako, Vijeće ministara u svojoj je izjavi naglasilo da podržava suverenitet i teritorijalni integritet Hrvatske, ali se u okviru međunarodno priznatih granica treba naći političko rješenje sukoba.⁴³ Međutim, pregovori o sporazumu ne mogu početi dok Tuđman ne odustane od otkaza mandata UNPROFOR-a.⁴⁴

Posebno su hrvatskoj odluci bile nesklone države koje su imale vojnike u sastavu UNPROFOR-a u Hrvatskoj. Danska je zaprijetila da će blokirati sve trgovinske sporazume Hrvatske s EU-om ako Hrvati ne odustanu od odluke o otkazu mandata.⁴⁵ Češka je kritizirala hrvatsku odluku i tvrdila da posljednju riječ mora imati Vijeće sigurnosti, koje je zaduženo štiti regionalnu sigurnost. Prema Česima, snage UNPROFOR-a ispunjavaju svoje važne zadatke i pomažu održanju mira te tako omogućuju Hrvatima i Srbima da sklope politički sporazum.⁴⁶ Slično su razmišljali i poljski predstavnici.⁴⁷ Kanađani su išli i korak dalje – general Lewis MacKenzie, bivši zapovjednik sektora Sarajevo, tvrdio je da se sve može raspasti ode li UNPROFOR i da je posrijedi jedinstvena situacija u kojoj UN ne treba poslušati zemlju domaćina.⁴⁸

Dakle, ne uspije li pritisak na Hrvatsku, zainteresirane države nisu bile nesklone otići korak dalje – ostati suprotno volji jednoga od domaćina. To je bila šira politika jedne skupine zapadnih država (Kanada, Danska, Švedska), kojoj nije bio nesklon ni Boutros-Ghali, a temeljila se na ideji da međunarodna zajednica ne smije stajati postrani ako se unutar jedne države događaju masovna kršenja ljudskih prava, te da UN treba napustiti koncept poštivanja suverenosti

⁴¹ RH-MVP-SZPIG, “James Gow za CNN”, 7. 3. 1995.

⁴² M. Galić, “EU pokazuje mrkvu”, *Vjesnik*, 22. 1. 1995.

⁴³ M. Galić, “Ponuda i zahtjev Hrvatskoj”, *Vjesnik*, 25. 1. 1995.

⁴⁴ RH-MVP-SZPIG, M. Binyon, “Europa snubi Hrvatsku dok Srbi prihvaćaju prijetnju”, *The Times*, 7. 3. 1995.

⁴⁵ RH-MVP-SZPIG, “Povećan danski pritisak na Hrvatsku”, *Politiken*, 8. 2. 1995.

⁴⁶ RH-MVP-SZPIG, Intervju A. Vondra, *Rude Pravo*, 30. 1. 1995.

⁴⁷ RH-MVP-SZPIG, Z. Gwozdz, “Ovdje se može voditi samo gerilski rat”, *Der Standard*, 3. 3. 1995.

⁴⁸ RH-MVP-SZPIG, “CBS World Report”, 21. 2. 1995.

uime viših principa zaštite ljudskih prava. Vestfalski sustav odnosa među državama trebao je zamijeniti postvestfalski sustav, u kojem su odbačena načela neintervencije i neutralnosti. Naravno, glavni je problem bio tko će određivati kada i za koga intervenirati. Isto tako, politički, ekonomski i društveni sustav zapadnih država u toj koncepciji smatrao se moralno superiornim, pa je jasno da bi se novi principi odnosili prije svega na države “neposlušne” u novom poretku.

Razumijevanja za hrvatsku odluku bilo je veoma malo, pogotovo od službenih predstavnika. Turska je bila jedna od rijetkih država koja je podupirala hrvatsku odluku. Naglašavala je neuspjehe mirovnih snaga i da svako produženje mandata zapravo produljuje *status quo* i okupaciju hrvatskoga teritorija.⁴⁹ Zanimljivo, Hrvatska je naišla na najveće razumijevanje među državama koje bi bile najugroženije navodnom eskalacijom rata. Tako je austrijski kancelar Alois Mock upozoravao na neispunjenu ulogu UNPROFOR-a i tražio razumijevanje za Hrvatsku.⁵⁰ Mađarska je pokazivala razumijevanje za hrvatsku odluku, a kao predsjedavajuća zemlja OEES-a, predlagala je tu organizaciju kao posrednika ode li UN iz Hrvatske.⁵¹ Što je možda najvažnije – iako su svi međunarodni posrednici tvrdili da će se povlačenjem UNPROFOR-a iz Hrvatske rasplamsati rat u BiH – bosanskohercegovačka vlada nije pokazivala da ima nešto protiv hrvatske odluke.

Daljnji razvoj događaja

Počela je snažna medijska kampanja protiv hrvatske odluke u gotovo svim važnijim medijima na Zapadu. Tako su jedinstvenost svih političkih stranaka u Hrvatskoj o otkazu mandata UNPROFOR-a neki mediji proglašavali posljedicom nedemokratskoga sustava u Hrvatskoj.⁵² Naravno da Hrvatska 1995. nije bila ni konsolidirana ni uzorita demokracija, ali to ne znači da ne poznaje suglasnost o vitalnim državnim interesima. Slijedili su i napisi o koristima koje hrvatska ekonomija ima od prisutnosti mirovnih snaga i da ne bi bilo dobro da Hrvatska ostane bez toga. Pojavila se i briga za hrvatski turizam kao i za krhko hrvatsko gospodarstvo.⁵³ Nedvojbeno, mediji na Zapadu nikada nisu pokazali toliko brige za hrvatske devizne prihode, za turističku sezonu i za hrvatsko gospodarstvo u cjelini nego u siječnju i veljači 1995. godine!

Nakon što je definitivno propao plan Z-4, međunarodni posrednici, posebno veleposlanici država koje su sudjelovale u izradi nacрта plana, isticali su svoje razočaranje. Ono je bilo tim veće jer, kako su rekli, strana koja odbija

⁴⁹ S. Konjhodžić, “Zagreb nema drugog izbora”, *Vjesnik*, 18. 1. 1995.

⁵⁰ RH-MVP-SZPIG, O. Lahodinsky, “Mock u EU zagovara Hrvatsku”, *Die Presse*, 24. 1. 1995.

⁵¹ “Volja za mirno rješenje”, *Vjesnik*, 19. 1. 1995.; R. Kovačević Jeličić, “Strah od novih sukoba”, *Vjesnik*, 28. 1. 1995.

⁵² RH-MVP-SZPIG, S. Romanenko, “U pet do dvanaest”, *Novoe Vreme*, 5. 3. 1995.

⁵³ RH-MVP-SZPIG, N. Mappes, “Može li UN ipak ostati u Hrvatskoj”, *Die Presse*, 17. 2. 1995.; M. Lazanski, “Prevelik rizik”, *Politika*, 3. 2. 1995.

sporazum želi ostanak mirovnih snaga.⁵⁴ Iako se takvo pitanje nije javno postavljalo, moglo se s pravom upitati – treba li UN odustati od misije u kojoj jedna strana pokazuje izrazitu tvrdoglavost i nekooperativnost? Međutim, ni mnogo gore stvari (masovni zločini u BiH, uzimanje vojnika UNPROFOR-a za taoce) nisu glavne zagovornike UNPROFOR-a mogle navesti na odustajanje od tradicionalnoga koncepta misije.

Tijekom veljače 1995. zavlada je neizvjesnost što će biti nakon 31. ožujka. Sve države koje su imale vojnike u Hrvatskoj napravile su za svaki slučaj plan njihova povlačenja. Boutros-Ghali zatražio je od NATO-a da izradi plan povlačenja i zaštite vojnika, da se ne bi ponovila situacija iz Somalije 1994., gdje su se snage UN-a povlačile u kaos. Sjedište UNPROFOR-a iz Zagreba se trebalo preseliti u Brindisi na talijanskoj obali Jadrana.⁵⁵

Richard Holbrooke stigao je u službeni posjet Zagrebu 6. ožujka. Kao dio američke strategije rješenja rata na području bivše Jugoslavije, potaknuo je stvaranje zajedničkoga vojnog stožera Hrvata i Bošnjaka. Tada je i s hrvatskim vrhom dogovoren produžetak mandata UNPROFOR-a.⁵⁶ Nekoliko dana poslije, dok se u Kopenhagenu održavao takozvani socijalni samit na kojem je trebalo raspravljati o globalizaciji, siromaštvu i drugim svjetskim problemima,⁵⁷ iznenada je na konferenciji za novinare predsjednik Tuđman zajedno s američkim potpredsjednikom Alom Goreom izjavio da UN ostaje u Hrvatskoj, ali sa samo 6000 vojnika.⁵⁸ Vijeće sigurnosti do kraja mjeseca trebalo je formulirati novi mandat, po kojem bi mirovne snage trebale nastaviti nadgledati crte razgraničenja, ali i hrvatske granice, uz novo ime misije.

Iako je UN mogao biti zadovoljan i iako su njegovi predstavnici to javno naglašavali, razvoj događaja pokazao se izrazito nepovoljan za svjetsku organizaciju i države okupljene oko UNPROFOR-a kao središnje osi međunarodnoga posredovanja. Odustajanje od otkaza mandata i dogovor o nastavku misije hrvatski je predsjednik dogovorio s pomoćnikom američke državne tajnice, a finalizirao s američkim potpredsjednikom. U dogovoru nisu sudjelovali ni glavni tajnik, ni neki predstavnik administracije UN-a, ni glavni zapovjednik snaga, ni predstavnici vodećih sudionica UNPROFOR-a, Velike Britanije i Francuske. Bez obzira na ostanak mirovnih snaga, to je pokazivalo da središnja posrednička aktivnost ide mimo tih političkih subjekata, što je značilo da UNPROFOR kao misija gubi vrijednost koju je za države sudionice godinama imao.

⁵⁴ “Transkript konferencije za tisak veleposlanika Z4”, *Vjesnik*, 1. 2. 1995.

⁵⁵ RH-MVP-SZPIG, “UN razmatra veliko povlačenje iz pakla bivše Jugoslavije”, *Corriere della Serra*, 15. 2. 1995.

⁵⁶ “Croatia-U.S. Agreement On Extension Of UN Mandate, March, 6th, 1995”, u: *The United States and Croatia: Documentary History, 1992-1997*.

⁵⁷ G. Tintor, “Čovjek u središtu razvoja”, *Vjesnik*, 4. 3. 1995.

⁵⁸ RH-MVP-SZPIG, “Izjava predsjednika Tuđmana i američkog potpredsjednika Gorea”, BBC, 12. 3. 1995.

Zaključak

Suglasnost (engl. *consent*) sukobljenih strana na području bivše Jugoslavije o razmještanju mirovnih snaga u slučaju misije UNPROFOR nikada nije proizlazila iz želje za mirom kao takvim, nego je bila posljedica političke snage i vojne moći. Mirovne snage u pravilu je zagovarala slabija strana ili ona koja želi očuvati *status quo*. Isto tako, misija UNPROFOR primarno je služila interesima međunarodnih posrednika, posebno glavnim državama sudionicama, te državama koje su ustupile svoje vojnike za snage UN-a. U slučaju međunarodnih reakcija, upravo se moglo vidjeti da su države koje su imale u Hrvatskoj razmještene vojnike unutar UNPROFOR-a ujedno pokazivale najviše nerazumijevanja za hrvatsku najavu otkaza suglasnosti. Te su države sebe vidjele kao "države posvećene miru" i svoj glas u pitanjima o bivšoj Jugoslaviji osjećale "težim". One su mogućnost da UNPROFOR napusti Hrvatsku vidjele kao vlastito isključivanje iz međunarodnoga posredovanja u bivšoj Jugoslaviji. Što god da bi se događalo u Hrvatskoj nakon odlaska UNPROFOR-a, događalo bi se bez njih, i taj je segment bio važniji od proklamirane želje za mirom. Sudjelovanje u UNPROFOR-u bio je značajan politički kapital kojega se nitko nije bio spreman odreći. Dio država zabrinutih zbog hrvatske odluke, posebno Velika Britanija, uopće nije imao vojnike u Hrvatskoj, nego samo u BiH, ali je UNPROFOR bio središnja os cjelokupnoga političkog angažmana i stavljao određene države na čelo onoga što se nazivalo međunarodnim naporima za postizanje rješenja u bivšoj Jugoslaviji. Povlačenje iz Hrvatske oslabilo bi UNPROFOR kao misiju, čime bi najveći gubitnici bile Velika Britanija i Francuska, kao vodeći sudionici i zagovornici misije, te sama svjetska organizacija. Dakle, na djelu je bila klasična politika moći koja je nastojala zadržati postojeći oblik međunarodnoga upravljanja nasiljem.

Arhivski izvori

Republika Hrvatska – Ministarstvo vanjskih poslova – Služba za praćenje inozemnih glasila (RH-MVP-SZPIG).

United Nations (Security Council Documents; Secretary General Documents) (UN-S).

Objavljeni izvori i literatura

Bellamy, Alex; Williams, Paul; Griffin, Stuart. *Understanding peacekeeping*. Cambridge: Polity Press, 2004.

Carroll, Michael. "From Peace (keeping) to War: the United Nations and Withdrawal of UNEF". *Middle East Review of International Affairs* 9 (2005), br. 2.

Filipović, Vladimir. *Ispod plavih šljemova. Motivi država za sudjelovanjem u misiji UNPROFOR 1992. – 1995.* Zagreb; Sarajevo: Plejada; University Press, 2015.

Goulding, Murrain. *Peacemonger.* Baltimore: John Hopkins University Press, 2003.

Gray, Christine. "Host-State Consent and United Nations Peacekeeping in Yugoslavia". *Duke Journal of Comparative & International Law* 7 (1996), br. 1.

Miškuljin, Ivica. *Imas puška, imas pistol? O mirovnim operacijama Ujedinjenih naroda u zapadnoj Slavoniji.* Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2014.

Nobilo, Mario. *Hrvatski feniks. Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata.* Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2000.

Simms, Brendan. *Najsramniji trenutak. Britanija i uništavanje Bosne.* Sarajevo: Buybook, 2003.

The United States and Croatia: A Documentary History, 1992-1997. Washington: U.S. Printing Office, 1998.

Vjesnik (Zagreb), 1995.

SUMMARY

INTERNATIONAL REACTIONS TO CROATIAN NOTICE OF
CANCELLATION OF THE UNPROFOR MANDATE IN 1995

After the Croatian President Franjo Tuđman in January 1995 had announced in a letter to the Secretary General of the United Nations that the Croatian authorities would not accept the extension of the peacekeeping forces' mandate on its territory after March the 31st 1995, there followed very loud and mostly critical reactions of the key international institutions, intermediaries and states. This article discusses the reactions of all relevant and to all sources available international actors, their view of the Croatian decision and the attitude toward the possibilities of the United Nations' further actions. The article is based on publicly available sources (UN documents press). The topic has been approached from the standpoint of the neo-realist theory of international relations, according to which the only interests that matter in the international mediation are of those who mediate, and then possibly of those in conflict.

By analysing the international reactions, one comes to a conclusion that all international actors were concerned about their interests in the case of actual cancellation of the UNPROFOR mandate. Also, this shows that „the consent of the parties in conflict“, as one of the key elements for the formation of the UN peacekeeping mission, does not appear from the proclaimed „desire for peace“ like the UN administration declares, but from the position of power against the other side.

Key words: UNPROFOR; peacekeeping mission; mandate; consent; Croatia